

Inclinar-se en temps moderns

ASSAIG LLIBRES / 2 MAIG, 2023

Ara farà uns mesos que va arribar a les llibreries *Inclinacions: Crítica a la rectitud* (Fragmenta Editorial, 2022) de la pensadora feminista Adriana Cavarero, assaig que posa al centre d'interès el tracte amb l'alteritat, per tant, allò que no som nosaltres, allò que se'ns escapa i amb què, tanmateix i irremeiablement, convivim. Llibre que vol oferir nous patrons vinculars ètics que apostin per una subjectivitat relacional i altruista. L'objectiu d'aquest article és esbossar-los, analitzar-los i entreveure críticament què en podem treure de bo.

A la dècada dels 70 i 80 naixia, com a resposta al feminisme de la igualtat, el feminisme de la diferència. A grans trets, mentre el primer tenia com a objectiu assolir, tal com el seu nom indica, la igualtat entre homes i dones, tot eliminant qualsevol discriminació a causa del sexe; el segon considerava que aquesta igualtat no era suficient. En aquest sentit, el feminisme de la diferència pretenia i pretén posar en valor els trets atribuïts històricament a les dones per formular un nou subjecte revolucionari capaç de vincular-se amb el món femení —és a dir, contràriament a la postura ontològica a la qual tradicionalment s'hauria tendit: masculina, recte, autònoma i individualista. Així, el propòsit no seria inserir les dones als espais de poder tot perpetuant el mateix rol masculinitzat, sinó desmarcar-se'n radicalment. O sigui, construir noves estructures, institucions i polítiques basades en el tarannà “femení”: hospitalari, vulnerable, interdependent, emocional, maternal... Luce Irigaray, Hélène Cixous, Julia Kristeva serien partidàries d'aquest feminisme de la diferència, Adriana Cavarero també.

Per començar i sense fer-ho massa difícil, Cavarero diagnostica en les formulacions ontològiques de Kant el clímax d'una subjectivitat predicada al llarg de la història per la filosofia occidental. Segons la pensadora, aquesta subjectivitat, la qual es caracteritzaria per la defensa d'un jo autònom deslligat de qualsevol dependència que el fes trontollar,

hauria configurat una visió del món que fins fa quatre dies s'hauria considerada com a moralment justa i adequada. En definitiva, un jo racional i lògic impossible de desviar que Cavarero associa a un model vertical (p.121). A propòsit de Kant, Cavarero comenta:

Com a filòsof moral, de vegades sembla obsessionat pel model autista d'un jo que elabora lleis sobre si mateix i s'hi regeix, un jo recte i autoequilibrat que s'alinea, sobre la superfície terrestre sencera, al costat d'altres jos, igual d'autosuficients, que en són una rèplica. De manera perfectament homogènia, la suma garanteix la universalitat de la llei moral (p. 63).

L'aportació de Cavarero radica en l'èmfasi per l'ètica postural. És a dir, segons la pensadora tota postura —de la més quotidiana fins a la més teatralitzada— amagaria una significació moral que determinaria la manera en què l'ésser és i es mostra en el món. Com ja s'ha esmentat, a parer de la italiana l'actitud predominantment reivindicada hauria estat la vertical, la qual no només hauria impregnat el caràcter humà, sinó que també s'hauria estès en l'àmbit artístic, filosòfic i literari. Enfront de la subjectivitat vertical, Cavarero proposa pensar el seu oposat —afegirem *complementari*— : la inclinació, que donaria pas a una ontologia més oberta i altruista, una nova manera d'interactuar amb el món. *Nulla ethica sine aesthetica o nulla aesthetica sine ethica?* Partidaris de Nietzsche o Valverde, ètica i estètica esdevenen un conjunt indestruïble en l'assaig de Cavarero. En la justificació, encara dins el marc dicotòmic *ethica-aesthetica*, la pensadora se serveix de la filosofia, però també d'exemples literaris i artístics per reflexionar entorn de la representació humana i d'aquesta posició erecta històricament preferent —que correspondria al model tradicionalment masculí.

«La filosofia, en general, no aprecia la inclinació. La contrasta i la combat» (p. 22), diu Cavarero. La inclinació s'associa a la passió i al vici, per tant, esdevé una amenaça per l'equilibri (p.22), una tendència que es desvia de la norma. «Tota inclinació ens dispara cap enfora, ens porta fora del jo» (p.28), deia Hannah Arendt, per tant, «la inclinació doblega el jo i el desempodera» (p. 30), respon la italiana. Un desempoderament que des del prisma kantianista, representaria un sacrilegi: la ruptura del model autàrquic. No obstant, des de la mirada de Cavarero, pensar la subjectivitat des de la inclinació només suposaria l'acceptació d'un factor intrínsecament humà: la vulnerabilitat, en tant que desvalguts que necessitem la inclinació del proïsme, i viceversa quan l'altre requereix la nostra cura. Assumpció prou remarcable en la mesura que, situant-la al centre, les conseqüències derivades són tant ètiques com polítiques. És a dir, concebre l'ésser des de la seva vulnerabilitat i no des de l'aparent indestructibilitat exigeix pensar-lo de nou.

Plató és l'*alfa* i l'*omega* del pensament occidental, com ja va avisar-nos Whitehead, la filosofia occidental és una nota al peu de pàgina del pensament platònic i Cavarero no s'allunya d'aquest lema. De fet, és al mite de la caverna on diagnòstica, a voltes recargoladament, el naixement del *philosophus erectus*. En aquest sentit, la sortida de la cova significaria pel filòsof el pas d'una posició cohibida i doblegada a un estat de verticalitat pròpia del pensador lliure. Ben alçat, el subjecte estaria en justa disposició per contemplar i reconèixer la veritat. En aquesta interpretació, «la verticalitat del model teòric platònic preval sobre l'horitzontalitat del model polític socràtic» (p. 91), constata Cavarero, idea lúcida que evidencia dues ontologies oposades: la individualista, pròpia de Plató, enfront de la relacional, més socràtica. Una mirada que reuneix el punt de partida de la rectitud típica del pensament occidental.

A partir d'aquí la pensadora analitza els patrons ontològics que la història de la filosofia occidental hauria valorat i admès com a constitutius. Estudi que li permet demostrar perspicaçment l'existència de diverses tendències oposades a la verticalitat, ja que si bé aquesta redreça i obre nous camps de visibilitat, cal examinar la seva naturalitat o

artificialitat. A propòsit d'aquesta idea, Cavarero d'una banda es recolza del metge italià Pietro Moscati qui ja al segle XVIII hauria mostrat certa reticència envers la postura erecta: «verticalitzant-se, de fet, l'home pressiona els òrgans, i suspenent-los en l'aire els disposa de manera antinatural en el seu cos, causant deformacions i malalties de tota mena» (p. 112). Aquesta afirmació seria inadmissible per a Kant i els seus deixebles, com ara Herder, que deduïa de la verticalitat la causa de la raó humana, en oposició a l'animal (p. 118). D'altra banda, Cavarero també rescata de Hobbes la seva reivindicació per la incorregible inclinació natural de l'home: «el subjecte de l'antropologia hobbesiana no es redreça sobre la normativa d'un eix vertical, com li passa al filòsof de Plató o al jo de Kant, sinó que es plega genèticament sobre les seves passions, oblic, desequilibrat» (p. 132). Si l'*homo erectus* existeix, és a conseqüència del terror exercit per l'Estat, no pas per disposició orgànica. En aquest debat, també hi afegeix el contrast entre la *recta voluntas* i l'*ad malum inclinatio* d'Agustí d'Hipona —la segona com a efecte pervertiu i desviador de la primera— que només la gràcia divina podria rectificar, a diferència de Tomàs d'Aquino, que, essent més optimista, considerava que la condició humana en tant que racional podria mantenir-se en la *recta voluntas*.

La intenció de Cavarero, de tota manera, no només és l'elaboració d'una periodització historiogràfica de la rectitud o de la inclinació, sinó mostrar-se crítica i plantejar el seu convenciment per la segona. És aquí on el pensament d'Arendt apareix amb força, també la figura de la mare i el naixement, pròpiament femenins.

En relació amb el naixement, Cavarero pren d'Arendt el seu convenciment «que els homes, tot i que s'han de morir, no han nascut per morir sinó per començar» (p. 167). Si la italiana aprofundeix en aquest aspecte és perquè: «entre naixement i acció hi ha, per Arendt, un lligam molt estret» (p. 172), precisament aquí és on rau l'agudesia de l'assaig. Cap començament no pot irrompre *ex nihilo*, cal un entorn, sigui més o menys favorable, des del qual teixir lligams i desplegar-se socialment. Cavarero ho exemplifica brillantment a través de la pintura de Leonardo da Vinci: *Santa Anna, la Verge i el Nen amb l'anyell*. En aquesta, s'hi representa la figura de la mare de Jesús accentuadament inclinada envers el fill. El quadre es converteix en l'escenificació de la vulnerabilitat humana. Leonardo hauria humanitzat absolutament la figura de Jesús, fent-la fràgil i necessitada de la protecció materna, la qual es plega gairebé completament sobre si mateixa perdent tota verticalitat —i estabilitat. En el quadre, Cavarero entreveu una nova ètica altruista fundada en la inclinació maternal: «el no inclinar-se, l'estar dret i girar-se per anar a una altra banda, correspon a la fuga de la demanda, això és, al rebuig d'una condició humana que, en la mesura que és humana, singularment ens interpel·la» (p.166).

Arribats a aquest punt, la pregunta pertinent seria: pensar a partir de la inclinació pot provocar una infantilització de l'humà? Encara més, l'argument citat pot reforçar l'imaginarí patriarcal basat en el sacrifici i renúncia associat a la mare? Quina contribució real té l'assaig en nosaltres? Cavarero per contrarestar i equilibrar les contrarèpliques que els seus arguments poden suscitar parla de la *complementarietat* i la *conciliació* (p.194). Indubtablement, la pensadora és conscient que inclinar-se en desmesura, és a dir, flexibilitzar-se o vulnerabilitzar-se en extrem pot conduir l'ésser a la incapacitat total o fins i tot provocar la dissolució dels contorns del jo. Aquesta no és la proposta de Cavarero, i entendre-la així seria reduccionista.

La qüestió no és senzilla, i posicionar-se rígidament en un dels extrems: verticalitat vs. inclinació seria inútil. La clau rau en la *complementarietat* de la inclinació, en la seva *conciliació* amb la rectitud. Ambdós conceptes fonamentals per una lectura acurada de

l'assaig. A propòsit de l'acceptada rectitud que ens constitueix —ja que la seva històrica repetició l'hauria infiltrada fins a les profunditats més inconscients del nostre jo— Cavarero admetrà: «és òbviament en va, a banda d'absurd, voler defugir aquesta evidència així com també la formidable proliferació simbòlica que en confirma la potència», per tant, «el repte no consisteix a ignorar o negar l'evidència del mateix sistema, sinó en denunciar els límits o les pretensions respecte a la seva transposició acrítica en l'àmbit de l'ontologia, de l'ètica o de la política» (p. 199). Aleshores, quin és el repte? «En vista de la verticalitat que domina en la història de l'ontologia, es tracta de canviar de registre com una geometria de variables posturals en la qual la inclinació assumeix un paper *modular*» (p.198), aclarirà Cavarero. Que la inclinació hagi d'assumir un paper modular significa que pugui esdevenir un regulador o contrapès d'una tendència que és i ha estat condició i configurant de vida, però que tanmateix no esdevé el model que idealment es voldria —si més no segons la filòsofa. La inclinació no pretén convertir-se en la força redemptora que ens alliberarà de tots els mals, sinó que es tracta d'una alternativa que vol il·luminar una altra manera d'accionar al món, per tal que de mica en mica puguem remodelar-nos i admetre que, potser tota posició estètica inevitablement sí que desencadena una ètica.

Parlar de feminitat i masculinitat és delicat, sobretot en clau biològica —la crítica es fa sola: d'una banda el discurs amaga un binarisme rígid i d'altra suposa una invisibilització d'aquelles dones que no s'identifiquen amb el rol de feminitat tradicional explicitat. En aquest sentit, el feminisme de la diferència pot arribar a ser excloent. Per això, en resposta apareixerà el feminisme cultural. Però aquest article no pretén indagar en el diàleg entre feminismes, sinó valorar l'aportació que la inclinació de Cavarero pot tenir avui. Com ja s'ha mencionat, la tesi que sustenta el llibre és introduir la idea conforme tota postura corporal amaga una significació ètica que determina una manera d'ésser en el món, de relacionar-s'hi i adreçar-s'hi. La italiana no és ingènua i sap que a cop de martell no podrà imposar-se. La inclinació cal entendre-la com un model que convidi a implicar-nos amb tot allò que és altre d'una altra manera menys rígida, fomentat l'obertura i la interacció transformadora. La tasca de Cavarero és il·luminar-la, en cap cas inventar-la. La tendència inclinada ha existit sempre, però ha estat ignorada i menystinguda, per tant, li ha estat impossible configurar el món de forma reconeguda. Inclinar-se en temps moderns no significa subordinar-se a l'autoritat, sinó aprendre a pensar i vincular-nos des d'una postura capaç de calibrar-se segons les necessitats del seu entorn i sabent que sense allò que és altre no hi ha futur possible.

ETIQUETES: [ADRIANA CAVARERO](#) [FEMINISME](#) [KANT](#) [WHITEHEAD](#)

BERTA GALOFRÉ CLARET | ÚLTIMES PUBLICACIONS

Berta Galofré Claret (Sant Vicenç dels Horts, 1999). Graduada en Humanitats, actualment cursa un màster en Pensament Contemporani i Tradició Clàssica. Escriu a *Núvol* a la secció d'art, parla de literatura i filosofia al podcast *Mentri mentres* i és ponent de la secció de filosofia de l'Ateneu Barcelonès. Guardonada amb la Beca Col·laboració, ha estudiat l'eros dins el neoplatonisme, també ha fet una estada de recerca a la Vrije Universiteit Brussel gràcies a la beca EURSS Eutopia. Interessada en el fenomen estètic i creatiu.

Articles relacionats